

LA MÚSICA A SANT PERE DE RIPOLL: UNA APROXIMACIÓ A LA SEVA HISTÒRIA I AL SEU FONTS MUSICAL¹

EUDALD DANTÍ ROURA
Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

El fons musical de l'antiga parroquial de Sant Pere de Ripoll, conservat a l'Arxiu Comarcal del Ripollès (ACRI), consta de 41 capsos, de les quals 29 són de partitures manuscrites, 9 d'impresos, 1 de teoria musical i 2 de fragments dispersos. La metodologia emprada per a la seva catalogació es basa en els criteris de descripció catalogràfica del projecte IFMuC (Inventari dels Fons Musicals de Catalunya) de la Universitat Autònoma de Barcelona. En l'actualitat el fons consta de 1.032 registres, aplegats en tres col·leccions: manuscrits d'autor, manuscrits anònims i impresos. La col·lecció de manuscrits d'autor conté registrades 469 obres, les quals són d'uns 200 compositors. La col·lecció de manuscrits anònims conté 422 registres. El fons també conté 141 obres impreses. La majoria d'obres conservades pertanyen als diversos gèneres de la música eclesiàstica. El fons conté també una important col·lecció de partitures instrumentals; hi destaquen les col·leccions de versets per a orgue i les peces per a diverses formacions instrumentals i vocals-instrumentals, com ara transcripcions d'àries i d'altres fragments operístics del segle XIX.

PARAULES CLAU: parroquial de Sant Pere de Ripoll, fons musical, catalogació, organistes, capella de música, segles XVII al XIX.

1. Aquest treball és una versió ampliada de la comunicació llegida per l'autor en el marc del I Congrés Internacional de la Societat Catalana de Musicologia, el qual tingué lloc a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona, del 26 al 29 d'abril de 2022.

MUSIC AT SANT PERE IN RIPOLL: AN APPROACH TO ITS HISTORY AND TO ITS MUSIC HOLDINGS

ABSTRACT

The music holdings of the former parish church of Sant Pere in Ripoll, which are kept at the Ripollès Regional Archive (ACRI), comprise 41 boxes, 29 of which contain manuscript scores while 9 hold printed music and one box preserves documents on music theory. Two further boxes contain several fragments of unidentified musical scores. The methodology applied in the catalogue is based on the descriptive cataloguing criteria of the IFMuC project of the Autonomous University of Barcelona (UAB). The data base currently contains 1,032 records, which are distributed into three groups: manuscripts of known or suspected authorship, anonymous manuscripts, and printed works. There are 422 anonymous works listed, while 469 works may be attributed to some 200 authors. The music holdings also contain 141 printed music scores. The majority of the works which have been preserved belong to the usual genres of sacred music. The holdings also include an important collection of instrumental scores, among which the verses for organ are particularly significant. Pieces for instrumental and vocal-instrumental ensembles such as transcriptions of arias and other opera-related fragments from the 19th century should also be mentioned.

KEYWORDS: parish church of Sant Pere in Ripoll, music holdings, cataloguing, organists, music chapel, 17th to 19th centuries.

INTRODUCCIÓ

Els objectius de la recerca que estic efectuant, orientats a la redacció de la meua tesi doctoral, són la catalogació del fons musical de l'antiga església parroquial de Sant Pere de Ripoll, el qual es conserva des de l'any 2001 a l'Arxiu Comarcal del Ripollès (ACRI), i l'estudi i la descripció del seu context historico-cultural, de les obres musicals que l'integren i dels autors que hi estan representats.

El fons consta de 41 capses, de les quals 29 són de partitures manuscrites, 9 d'impresos, 1 de teoria musical i 2 de fragments dispersos. La metodologia emprada per a la seva catalogació es basa en els criteris de descripció catalogràfica del projecte IFMuC (Inventari dels Fons Musicals de Catalunya) de la Universitat Autònoma de Barcelona. En l'actualitat el fons consta de 1.032 registres, aplegats en tres col·leccions: manuscrits d'autor, manuscrits anònims i impresos. La col·lecció de manuscrits d'autor conté registrades 469 obres, les quals són d'uns 200 compositors. La col·lecció de manuscrits anònims conté 422 registres.²

2. Una primera catalogació i avaluació en profunditat del fons musical de Sant Pere segons el projecte IFMuC la va dur a terme un equip d'investigadors de la Universitat Autònoma de Barcelona, sota la direcció de Josep Maria Gregori i Cifré. El resultat d'aquests treballs es pot consultar a: Andreu GUINART, «El fons musical de Sant Pere de Ripoll de l'Arxiu Històric Comarcal del Ripollès», *Recerca*

La majoria d'obres conservades en el fons, tant manuscrites com impreses, són obres vocals que pertanyen als diversos gèneres de la música eclesiàstica en llatí i en romanç (misses, lamentacions, motets, rosaris, trisagis, goigs, etc.). Tot i això, el fons conté també una important col·lecció de partitures instrumentals, entre les quals destaquen les col·leccions de versets per a orgue destinats a ser interpretats durant el culte en alternança amb el cor, així com un bon nombre de partitures per a diverses formacions instrumentals i vocals-instrumentals, consistents en molts casos en transcripcions d'aries i d'altres fragments operístics del segle XIX, que procedeixen, principalment, dels àmbits italià i francès.

Completarà la tesi un estudi aprofundit del context històric, cultural i musical en el qual es va desenvolupar la vida musical i religiosa a la parroquial ripollesa durant els segles XVII, XVIII i XIX, i en què es va produir la recepció i interpretació de la major part del repertori conservat en el fons de Sant Pere.

FONTS HISTÒRIQUES

Les fonts directes per a l'elaboració de la recerca les formen, d'una banda, la documentació històrica conservada de Sant Pere de Ripoll: llibres d'administració econòmica, llibres de deliberacions o de secretariat, llibres de notariat i, d'altra banda, la documentació musical conservada en el fons musical de Sant Pere.

Pel que fa a la documentació històrica, la font més rellevant són els tres volums dels llibres del secretariat de Sant Pere conservats a l'ACRI, per bé que els onze volums dels llibres d'administració econòmica, els llibres notariais i el volum miscel·lani amb signatura FI (tots ells conservats al mateix arxiu) també contenen informació abundant sobre la temàtica a la qual es dedica la present investigació.

Els llibres del secretariat tenen les signatures ACRI [752], [753] i [754], les quals corresponen a les antigues signatures H1, H2 i H3, i comprenen, respectivament, els períodes següents:

[752]: de 1629 a 1724

[753]: de 1728 a 1784

[754]: de 1784 a 1872

Malauradament es constata un buit documental en el període comprès entre 1724 i 1728. A més, les primeres pàgines del volum [753] han estat estripades. Malgrat tot, al marge de les pàgines arrancades encara es poden llegir algunes referències al seu contingut original.

Musicològica, vol. XVI (2006), p. 253-258. En el mateix article, Guinart fa un repàs a la història del fons musical, a les vicissituds dels antics arxius ripollesos i a les penúries que van patir al llarg dels darrers segles, i elabora una llista completa dels compositors representats en el fons, segons l'estat dels estudis en aquell moment.

El material que proporcionen aquestes fonts és abundant en referències històriques i musicals: orgues, orgueners i organistes; descripcions acurades de cerimònies; himnes, antífones i cants religiosos en diversos contextos i esdeveniments (cerimònies de presa de possessió dels abats, funerals, etc.); resolucions sobre vespres, processons i altres oficis, i referències a cabiscols, mestres de capella i ministrers contractats amb motiu de festivitats religioses i profanes rellevants.

Els llibres del secretariat ofereixen una amplíssima visió de la relació entre la comunitat monacal de Santa Maria de Ripoll i la presbiteral de Sant Pere, tant a través de les resolucions preses pel capítol de Sant Pere com de la constant correspondència entre ambdues comunitats. En canvi, la informació relativa a la capella de Santa Maria i als seus representants musicals és molt minça.

La figura de l'examinador de cant és molt important durant l'edat moderna i els primers decennis del segle XIX per tal d'entendre, des d'un punt de vista historiogràfic, tant l'organització de la comunitat presbiteral de Sant Pere, com les complexes relacions entre una i altra comunitat. Les admissions de candidats a residir a la comunitat de preveres de Sant Pere es decidien en funció de si el candidat aprovava o no un examen de cant pla, en el qual exercien com a examinadors, per norma general, un representant de l'abat i un altre de la comunitat presbiteral. Aquest procediment constituí un important vehicle de regulació de l'entrada de residents a la parroquial al llarg dels segles i fou sovint emprat per ambdues comunitats com una eina al servei dels interessos propis.³

De la complexitat de les relacions entre ambdues comunitats clericals en deïxen constància nombrosos documents i plets conservats a l'ACRI, entre els quals un volum miscel·lani amb la signatura FL, que conté informació molt diversa, tant manuscrita com impresa, principalment en italià i en llatí, i on destaquen nombroses resolucions jurídiques procedents de Roma, en les quals les autoritats de la cúria vaticana dictaven sentència en els litigis entre Sant Pere i el monestir.

A la primera meitat del segle XVIII es va viure un dels moments àlgids pel que fa al deteriorament de les relacions entre les dues comunitats durant l'edat moder-

3. Diversos autors s'han ocupat d'estudiar en profunditat la problemàtica de les sempre difícils relacions entre les dues comunitats religioses ripolleses durant l'edat moderna i al segle XIX. Entre els treballs més importants dedicats a aquesta temàtica cal citar, per ordre cronològic: Josep Maria PELLICER I PAGÈS, *Santa Maria del Monasterio de Ripoll*, 1888; Assumpta SUNER, «El Senyoriu del Monestir de Santa Maria de Ripoll», *Scriptorium*, núm. 37-42 (gener-juny 1926), p. 1-4, 1-5, 1-4, 1-3, 2-3, 1-3; Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Aproximació a l'estudi del domini baronial del monestir de Ripoll (1266-1719)», a *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, 1984, p. 203-209; Eudald GRAELLS I PUIG, «La lluita secular dels homes de Ripoll per aconseguir Consulat o Municipi. Un aspecte de la jurisdicció civil de l'abat del Monestir», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1987-1988* (1988), p. 53-67; Joan BUSQUETS I XAMBÓ, «La lluita pel poder religiós al Ripoll de la primera meitat del segle XVIII», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1989-1990* (1991), p. 95-114; Jordi MASCARELLA, «Monjos, capellans i regidors. Literatura i canvi polític a Ripoll a mitjan segle XVIII», *Estudi General: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, núm. XXII (2002), p. 467-485.

na. Un exemple significatiu n'és el fet que en un abaciologi de l'any 1739 procedent del monestir de Santa Maria es faci una valoració negativa de la fundació de Sant Pere al segle XIV.⁴

Els motius més habituals de les disputes —les quals, abans de remetre's a Roma, passaven prèviament per les cúries eclesiàstiques ripollesa i tarragonina i, en alguns casos, per la nunciatura apostòlica, a Madrid— eren la qüestió de les admissions i de la matriciat, d'una respecte de l'altra; és a dir, de la submissió de Sant Pere respecte al monestir de Santa Maria.⁵

El llibre d'òbits de Sant Pere es conserva igualment a l'ACRI en un únic volum amb signatura [716], i les fonts s'hi refereixen amb la denominació de *Lo llibre verd*,⁶ a causa del color verdós de la seva coberta. El volum correspon al període comprès entre 1591 i 1680. Tant el llibre d'òbits com els llibres notariais —conservats en part a l'ACRI i, en major mesura, a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE)— contenen algunes referències a organistes i personalitats vinculades al fet organístic a Ripoll.

FONTS MUSICALS

La majoria d'obres contingudes en el fons musical de Sant Pere són còpies realitzades l'últim quart del segle XIX i el primer terç del segle XX, i procedeixen sovint del context de mossèn Manuel Caballeria, prevere, organista i compositor actiu a Ripoll des de les darreries del segle XIX fins al 1936, any en què fou assassinat en el decurs de la Guerra Civil espanyola.

L'àmplia activitat musical de mossèn Caballeria és observable en el fons, tant en la vessant de copista d'obres anteriors com en la de compositor. Entre les seves nombroses composicions destaquen, d'una banda, les seves col·leccions de goigs a la Mare de Déu —reculls de goigs marians que es cantaven durant els romiatges a ermites i esglésies de l'àmbit geogràfic pròxim a Ripoll— i, d'altra banda, les seves sarsueles i adaptacions de sarsueles d'altres autors, pertanyents al gènere dels pastorets.

Dins d'aquest gènere, cal destacar la seva adaptació dels pastorets d'Ignasi Rubió *El Naixement del Salvador o la redempció del esclau*, realitzada tant en català com en castellà, i la seva pròpia composició sobre el mateix text. Caballeria tam-

4. Jordi MASCARELLA, «L'abaciologi glossat del monestir de Ripoll», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1989-1990* (1991), p. 32, citat a Jordi MASCARELLA, «Monjos, capellans i regidors. Literatura i canvi polític a Ripoll a mitjan segle XVIII», p. 469.

5. Jordi MASCARELLA, «L'abaciologi glossat del monestir de Ripoll», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1989-1990* (1991), p. 32, citat a Jordi MASCARELLA, «Monjos, capellans i regidors. Literatura i canvi polític a Ripoll a mitjan segle XVIII», p. 469.

6. El volum té per títol: *Llibre de obit[s] / de la Parroquial / Iglesia de St Per[e] / de Ripoll Bisbat[t] / de Vich anomenat / lo llibre Vert*. ACRI [716], *Llibre d'òbits de Sant Pere de Ripoll, 1591-1680*, f. 1r.

bé va musicar el text de la segona part del *Naixament del Salvador*, titulada *La adoracion de los Magos*.⁷

Els manuscrits del fons deixen constància documental de les interpretacions d'aquests pastorets durant els últims anys del segle XIX i els primers del segle XX, en el marc de les activitats de l'Acadèmia Catòlica de Ripoll, que tenia la seva seu en el desaparegut teatre conegut popularment com La Lira, i amb la qual mossèn Caballeria va col·laborar molt activament.

A més dels manuscrits dels segles XIX i XX, el fons conté també una notable col·lecció de partitures de finals del segle XVIII, tant d'obres vocals com de versos per a orgue (figura 1).

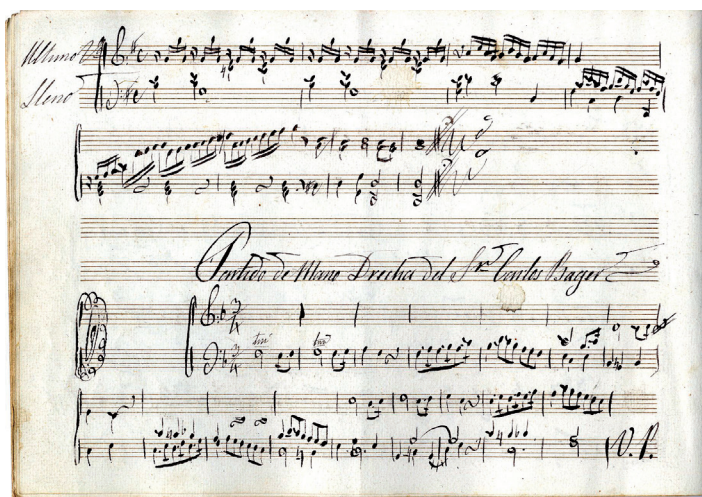

FIGURA 1. Fragment inicial del manuscrit del vers per a orgue *Partido de Mano Drecha* de sisè to de Carles Baguer.

FONT: Fons musical de l'Arxiu Històric de Santa Maria de Ripoll (ACRI). Col·lecció de partitures, signatura provisional: 5/24.

Entre les obres de teoria musical contingudes en el fons s'hi compten diversos quaderns manuscrits, els quals contenen majoritàriament exercicis de contrapunt. Entre ells destaca la *Llibreta de composicio* de Joseph Sivillà, que conté exer-

7. Una altra de les personalitats destacades de la vida musical, cultural i religiosa ripollesa a la segona meitat del segle XIX, tant en la seva vessant d'organista de Sant Pere i de Santa Maria com en la de primer director de l'Acadèmia Catòlica de Ripoll, fou mossèn Jaume Bofill, del qual es conserven setze composicions originals en el fons de Sant Pere de Ripoll. Algunes de les seves composicions encara s'interpreten avui en dia en els pastorets de Ripoll, en la versió que va fer mossèn Caballeria del *Naixament del Salvador* d'Ignasi Rubió. Cf. Ramon BONET, «Mn. Jaume Bofill i Feliu, organista de Sant Pere i de Santa Maria de Ripoll i primer director de l'Acadèmia Catòlica», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1985-1986* (1987), p. 9-14.

cicis d'espècies, a dues, tres i quatre veus. També en el terreny de la composició cal citar les *Lecciones de composicion por el maestro D. Juan B. Font*, les quals consten d'exercicis d'harmonia a quatre veus amb baix xifrat.

La resta de quaderns tèorics s'ocupen principalment de temes elementals de la teoria musical: alteracions, tonalitats, figures musicals, etc. Cal esmentar també unes *Lecciones de violin por D. José Carles (Cuaderno Primero. Año de 1888)*.⁸ Finalment, cal destacar un quadern que conté, a més d'exercicis més ambiciosos de contrapunt a quatre veus, dues obres probablement escrites com a model de composició contrapuntística per als estudiants: un *Paso en 2da*, composició a quatre veus amb entrades imitatives a l'interval de segona, i una *Missa pro defunctis*.

Quant als impresos, hi destaquen també les obres de temàtica religiosa, principalment les misses de difunts. Cal esmentar també dos tractats de cant pla: el de Francisco Montanos, del 1705, *Arte de canto llano con entonaciones de coro, y altar, y otras cosas. Compuesto por Francisco Montanos, y aora nuevamente corregido, y aumentado El arte practico de ca[n]to de or[gano]*, i el de Juan Aznar, publicat a Saragossa per Andrés Sebastián, *Principios del canto llano y mixto. Método facil y brevisimo para aprender á cantar en poco tiempo, reducido a un muy corto número de reglas, y explicado por el sistema de siete sílabas por Don Juan Aznar, presbítero, racionero sochantre del Santo Templo Metropolitano del Salvador de Zaragoza*.

Els autors més representats al fons són els catalans Càndid Candi, Sineci Plana-Sabatés i Corriols i Jaume Bofill, representats amb 18, 17 i 16 obres, respectivament. Els segueixen els italians Gaetano Donizetti, amb 13 obres, i Luigi Bordese, amb 9, el ripollès Manuel Caballeria, també amb 9 obres, i els també catalans Ventura Casanovas i Josep Marraco i Xausas, amb 6.

BREU RESUM DE L'ACTIVITAT MUSICAL A SANT PERE DE RIPOLL DURANT ELS SEGLES XVII, XVIII I XIX

La primera menció documental al cant en la litúrgia a Ripoll data del 1016, any en què l'abat Oliba obtingué el privilegi papal de cantar el *Gloria* i l'*Aleluia* en la missa del dia de la Purificació de Maria, festivitat coneguda popularment com la Candelera, fins i tot quan la festa s'esdevenia durant les tres setmanes del temps de septuagèsima.⁹

8. A les portades respectives de les *Lecciones de composicion por el maestro D. Juan B. Font* i de les *Lecciones de violin por D. José Carles* [...] hi consta la signatura de «Evelio Martí Cavalleria», la qual apareix en nombrosos manuscrits del fons musical de Sant Pere. Sembla que es tracta d'un parent de mossèn Manuel Caballeria. La signatura d'un altre probable familiar de mossèn Caballeria, Agustí Caballeria, també apareix esporàdicament en alguns manuscrits del fons musical.

9. Eduard JUNYENT, *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*, 1992, p. 318-320, citat per Ramon ORDEIG I MATA, «Del segle IX al XII», a Jordi MASCARELLA I ROVIRA i Miquel SITJAR I SERRA, *El món al Ripollès: Visions i experiències de viatgers al llarg del temps*, 1997, p. 16.

La fundació de l'església de Sant Pere, a càrrec de l'abat del monestir Hug Desbac, tingué lloc l'any 1336. Gairebé tres-cents anys més tard, el 1626, s'instaurà el secretariat a la parroquial ripollesa. La primera referència documental a la capella musical de Sant Pere, a la qual les fonts de l'època es refereixen habitualment amb el terme «cantoria», data del 5 d'abril de 1662. Durant els segles XVII, XVIII i XIX, la vida musical a la parroquial de Sant Pere s'organitzava al seu voltant.

La capella estava integrada per diversos preveres cantors, tots ells residents de Sant Pere, dirigits pel mestre de capella, el qual assumia al mateix temps les funcions de mestre de cant i d'organista. A més d'aquest càrrec, tenim constància de l'existència a la parroquial dels càrrecs de cabiscol —escollit pel domer major de Sant Pere— i de campaner.

El cabiscol era l'encarregat de l'entonació i la direcció del cant pla del cor de preveres i escolans i del manteniment dels llibres de cor, l'única menció documental dels quals a Ripoll data del 14 de gener de 1706. La primera referència documental a aquest càrrec en el si d'una comunitat ripollesa data del 13 de març de 1702 i procedeix de l'arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadesses. L'obtentor del càrrec és «don Manuel de Vega, capiscol del monestir de Ripoll». Igualment del segle XVIII daten les dues úniques referències a titulars de la cabiscolia de Sant Pere: Jaume Anglasesell, documentat l'any 1722, i Tomàs Guixer, el 1764.¹⁰ A la col·legiata de la veïna població de Sant Joan de les Abadesses s'esmenta la Casa de la Cabiscolia l'any 1641.¹¹

El fet que les funcions del mestre de capella i del cabiscol generalment només es trobessin diferenciades en els grans centres religiosos, per exemple a les grans catedrals i col·legiades,¹² demostra la importància que van tenir les capelles de música de Sant Pere i Santa Maria de Ripoll durant l'edat moderna.

Pel que fa a les funcions del succentor o sustentor¹³ —encarregat de dirigir el cant pla de la cantoria de la comunitat de preveres en qualitat d'assistent o substitut del cabiscol o xantre— probablement les assumia el mateix organista-mestre de cant.¹⁴ Així succeïa a parròquies i comunitats religioses d'importància similar a la de Sant Pere de Ripoll, com ara la de Sant Esteve d'Olot. Fins ara no hem trobat documentació que testimonii l'existència d'aquest càrrec com a tal a la parroquial ripollesa i tampoc al monestir de Santa Maria de la mateixa vila.

10. Joan FERRER I GODOY, *Actes i resolucions: Sant Joan de les Abadesses en època moderna (1630-1859)*, vol. I, 2013, p. 451.

11. Joan FERRER I GODOY, *Actes i resolucions: Sant Joan de les Abadesses en època moderna (1630-1859)*, vol. I, 2013, p. 392.

12. Josep Maria GREGORI I CIFRÉ i Carme MONELLS I LAQUÉ, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*, vol. 6: *Fons de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot i Fons Teodoro Echegoyen de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa*, 2012, p. XXIII.

13. Aquest càrrec també rebia la denominació de *sotscabiscol*, *cabiscol segon*, *cantor* o *sotxantre*. A Sant Joan de les Abadesses generalment era designat com *soxantre*.

14. A la basílica de Santa Maria d'Igualada està documentada, l'any 1758, la duplictat de càrrecs sustentor-organista. Josep Maria GREGORI I CIFRÉ i Anna ROMEU I SOLÀ, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*, vol. 9: *Fons de la basílica de Santa Maria d'Igualada de l'Arxiu Comarcal de l'Anoia*, 2016, p. XV i XVI.

La primera referència literal al «mestre de capella» de Sant Pere data del 5 de gener de 1705; tots els documents que anteriorment es referien a aquest càrrec ho feien com a «mestre de cant».¹⁵ També de principis del segle XVIII és la primera menció que coneixem del «mestra de cant del monastir». Concretament es tracta de Felip Cortès, esmentat el 19 de juliol de 1708, amb motiu d'una missiva adreçada per ell mateix a la comunitat de Sant Pere, en la qual anuncia que el funeral d'un albat es portarà a terme sense la presència de la comunitat presbiteral i «ab la sola assistència dels monjos».¹⁶

Cortès apareix citat novament el 8 d'agost de 1720 com a «Mestre del orga del convent», la qual cosa sembla confirmar que, amb tota probabilitat, també al cenobi ripollès cal parlar de la duplicitat dels càrrecs de mestre de cant i d'organista, si més no al primer quart del segle XVIII.¹⁷

A Sant Joan de les Abadesses, la primera referència concreta al càrrec de cabiscol data del 23 de setembre de 1779, quan es menciona «lo senyor canonge Joan, cabíscol», el qual emet una queixa sobre les desafinacions efectuades per part de l'arxiprest santjoaní.¹⁸

Fins l'any 1826 no consta cap referència documental a un instrument musical diferent de l'orgue a Sant Pere de Ripoll. L'instrument en qüestió és el baixó i el marc en el qual se l'esmenta és el jubileu del papa Lleó XII, concedit aquell any i publicat a la parroquial ripollesa el 18 de juny.

El baixó era un instrument utilitzat amb freqüència durant les processons pels carrers de les viles, com a part de l'instrumentari de les cobles de ministrers o acompanyant la cantoria, tot tocant *colla parte* —és a dir, doblant la veu més greu de la polifonia—, o bé tocant aquesta veu en solitari en el cas que no hi hagués cap cantor disponible capaç de cantar la veu de baix. En aquella ocasió, el baixó va tenir la funció d'acompanyar el cant de la *Lletania de la Mare de Déu*, a càrrec de la cantoria de Sant Pere.¹⁹

El 10 d'agost de 1866, ja en plena decadència de la comunitat presbiteral de Sant Pere, trobem l'última referència a l'orgue de la parroquial ripollesa. En aquella data les manxes de l'orgue són traslladades per part dels obrers de Sant Pere a «la borsa», nom amb què es designava l'estança on es guardaven els diners de la comunitat.²⁰

Finalment l'1 de març de 1872 consta l'última resolució en els llibres del secretariat de Sant Pere; es tracta de la darrera elecció d'oficials de la comunitat, la qual es dissolgué aquell mateix any.²¹

15. ACRI [752], antic HI, *Llibre del secretariat de Sant Pere*, 1629-1724, f. 56r.

16. ACRI [752], antic HI, *Llibre del secretariat de Sant Pere*, 1629-1724, f. 71.

17. ACRI [759], *Llibre de notes de Mossèn Tutllo*, sense foliar.

18. Joan FERRER I GODOY, *Actes i resolucions: Sant Joan de les Abadesses en època moderna (1630-1859)*, vol. II, 2013, p. 520.

19. ACRI [754], antic H3, *Llibre del secretariat de Sant Pere*, 1784-1872, p. 167.

20. ACRI [754], antic H3, *Llibre del secretariat de Sant Pere*, 1784-1872, p. 230.

21. ACRI [754], antic H3, *Llibre del secretariat de Sant Pere*, 1784-1872, p. 235.

PRIMERS TESTIMONIS CONEGUTS D'ORGUENERS, ORGANISTES I MÚSICS DE PROCEDÈNCIA RIPOLLESA, FORA DE LA VILA DE RIPOLL

La primera menció documental que ens ha arribat en relació amb un orgue-ner d'origen ripollès data del 2 d'abril de 1464. En una acta capitular de la catedral de Girona s'hi esmenta un monjo del monestir de Ripoll, al qual en aquella ocasió s'encomanà l'«adob dels orguens de la Seu» gironina, tasca per la qual el llavors titular de l'orgue catedralici, Raymon Geronella, li pagà «3 florins que son XVIII sous».²²

Arran d'aquesta font és de suposar que el religiós en qüestió s'ocupava no només d'adobar orgues sinó probablement també de l'organistia del cenobi benedictí ripollès. Si fos així, es tractaria també del primer testimoni documental d'un organista a la vila.

Segons Francesc Civil, un nadiu de Ripoll, «Nicolau Pla, estudià música a l'Escolania de Montserrat, quedant-s'hi seguidament de monjo» l'any 1517. Es tracta del primer testimoni conegut amb nom i cognom d'un músic ripollès. Pla traspassà el 1559.²³

D'altra banda, sabem que entre 1528 i 1554 un prevere organista de Ripoll consta documentat a la parroquial de Santa Maria de Puigcerdà.²⁴ El primer organista d'origen ripollès del qual coneixem la identitat és citat l'any 1603 en un document que es conserva avui en dia a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya. En ell s'hi esmenta «Antonium Costa Organarium dicte villae Rivipulli».²⁵

Tenint en compte que Antoni Costa apareix documentat el 10 de juliol de 1593 en el llibre d'òbits de Sant Pere de Ripoll com a «organista de torroella / de mongri», amb motiu del traspàs del seu germà Pere, es podria pensar que en aquell moment estava exercint l'organistia en alguna de les esglésies ripolleses i que uns anys més tard es traslladà a Puigcerdà, per fer-se càrrec del mestratge de l'orgue de la parroquial de la capital ceretana. D'altra manera no s'entendria que un organista de Torroella de Montgrí fos citat a Puigcerdà com a organista de la vila de Ripoll (figura 2).²⁶

22. Francesc CIVIL I CASTELLVÍ, *El fet musical a les comarques gironines en el lapse de temps 1800-1936*, 1994, p. 106.

23. Francesc CIVIL I CASTELLVÍ, *El fet musical a les comarques gironines en el lapse de temps 1800-1936*, 1994, p. 134.

24. Sebastià BOSOM I ISERN i Salvador de MONTELLÀ I LLAURADÓ, *Orgueners, orgues i organistes de Puigcerdà*, 1996, p. 26.

25. ACCE [4084], *Llibre del notari Pere Boyons (1602-1603)*, f. 45v-46r.

26. «A 10 De Dit Soterraren pera costa germ[a] / de Anthoni costa organista de torroella / de mongri». ACRI [716], *Llibre d'òbits de Sant Pere de Ripoll, 1591-1680*, f. 5r.

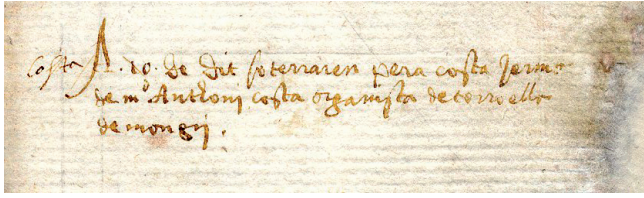

FIGURA 2. Defunció de Pere Costa, germà de l'organista Antoni Costa, l'any 1593.

FONT: ACRI [716], *Llibre d'òbits de Sant Pere de Ripoll*, 1591-1680, f. 5r.

El 1652 un fill de Ripoll, Ponç Vilasperans, obtingué el magisteri de cant de la catedral de Girona, càrrec que ocupà fins al seu traspàs, dos anys més tard.²⁷ És plausible suposar que el seu cognom remeti a una possible procedència familiar de la parròquia de Sant Esteve de Vallespirans, avui ubicada dins el veí terme municipal de les Llosses.

A partir del 1714 apareix citat Pere Vilalta, clergue de Ripoll, com a mestre de cant a Peralada.²⁸

Un altre fill de Ripoll, Tomàs Cavalleria —possiblement emparentat amb l'esmentat mossèn Manuel Caballeria, aquest últim documentat des de finals del segle XIX fins a la Guerra Civil espanyola— és mencionat a Girona en diverses ocasions durant el període comprès entre 1715, en què consta com a escolà de la catedral, sota el mestratge de Tomàs Milans,²⁹ i l'any del seu traspàs, el 1765. A més de destacar com a violinista, Tomàs Cavalleria exercí el mestratge de cant de Sant Feliu de Girona des del 1740³⁰ fins a la seva mort.³¹

Finalment, el 1814, un altre ripollès, Lluís Brusi i Vigo, el qual posseïa el títol d'organista, apareix mencionat a la parroquial de Tossa de Mar.

27. Josep Maria GREGORI I CIFRÉ, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*, vol. 10: *Fons de la catedral de Girona*, 2019, p. XXIII. Citat també a Francesc CIVIL I CASTELLVÍ, *El fet musical a les comarques gironines en el lapse de temps 1800-1936*, 1994, p. 106. Civil cita diferents formes del cognom del mestre: Asperans, Sperans, Vilasperans i Asferans.

28. Els beneficis de l'orgue i del mestratge de capella de Peralada es van fusionar en un sol càrrec el 1814. Josep Maria MARQUÈS, «Organistes i mestres de capella de la diòcesi de Girona», *Anuario Musical*, vol. 54 (1999), p. 113-114.

29. Francesc CIVIL I CASTELLVÍ, *El fet musical a les comarques gironines en el lapse de temps 1800-1936*, 1994, p. 107.

30. Josep Maria MARQUÈS, «Organistes i mestres de capella de la diòcesi de Girona», *Anuario Musical*, vol. 54 (1999), p. 108. Marquès es refereix a Tomàs Cavalleria com a «clergue de Vic», probablement pel fet de pertànyer Ripoll a la diòcesi osonenca.

31. Josep Maria GREGORI I CIFRÉ, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*, vol. 10: *Fons de la catedral de Girona*, 2019, p. XXVI-XXVII.

LLISTA DELS OBTENTORS DEL CÀRREC BICÈFAL DE MESTRE DE CANT I ORGANISTA DE SANT PERE CONEGUTS

FRANCESC CLARET (...1663-...)

Esmentat per primera vegada com a obtentor del doble càrrec de «mestre de cant i organista» de Sant Pere el 29 de novembre de 1663 amb motiu de la construcció del nou orgue de la parroquial, encarregat a Francesc Galtaires, orguener de Centelles (figura 3). Aquesta és també la primera menció a la duplicitat de càrrecs musicals a la parroquial ripollesa.³²

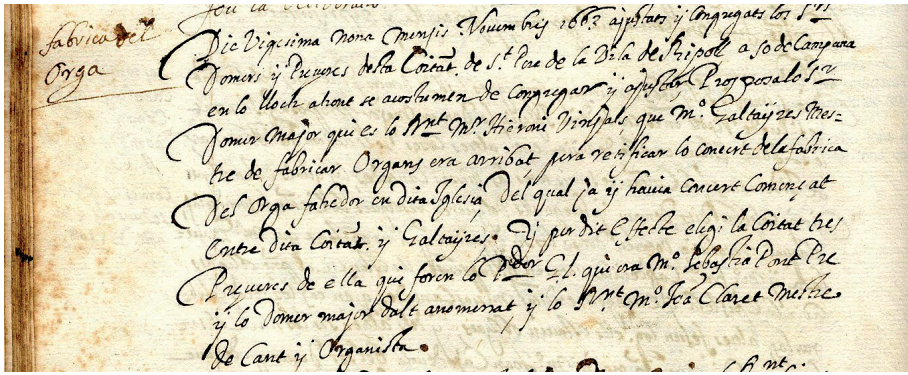

FIGURA 3. Acta de l'arribada a Ripoll de l'orguener Francesc Galtaires per ratificar el contracte de construcció del nou orgue de Sant Pere, el 29 de novembre de 1663.
FONT: ACRI [752], *Llibre del secretariat de Sant Pere de Ripoll*, 1626-1724, f. 36v.

FRANCESC PRADELL (...1708-...)

Després de la referència al mestratge de Claret apareix un buit documental de quaranta-cinc anys, fins al 1708, quan es menciona Francesc Pradell com a organista de Sant Pere.

JOSEP PRADELL (...1768-1785)

Mencionat per primer cop com a organista de Sant Pere el 1768 amb el nom de Josep Pradell —o Paradell, tal com consta en algunes fonts. Probablement es tracti d'un familiar de Francesc Pradell. El període corresponent al seu mestratge és un dels més rics en informació documental relativa a la vida musical a la parroquial ripollesa (figura 4).

32. ACRI [752], antic HI, *Llibre del secretariat de Sant Pere*, 1629-1724, f. 36v.

L'any 1720 està documentat Manuel Pradell, el qual fou recomanat pel bisbe de Girona, Joan Taverner, a la comunitat parroquial de Sant Esteve d'Olot com a candidat al mestratge de capella. Podria ser que tant els organistes de Sant Pere de Ripoll, Francesc i Josep Pradell, com el mencionat Manuel Pradell pertanguessin a la mateixa nissaga de músics.³³

El 1784 sembla ser que Pradell havia envellit, o bé estava malalt; en tot cas, la Reverent Comunitat es refereix a ell en una resolució datada el 16 de setembre d'aquell any, com a «inutil, é impe / dit pera exercir lo poder tocar lo orga». Exercí com a organista de la parroquial, com a mínim, fins a mitjans d'abril de 1785.³⁴

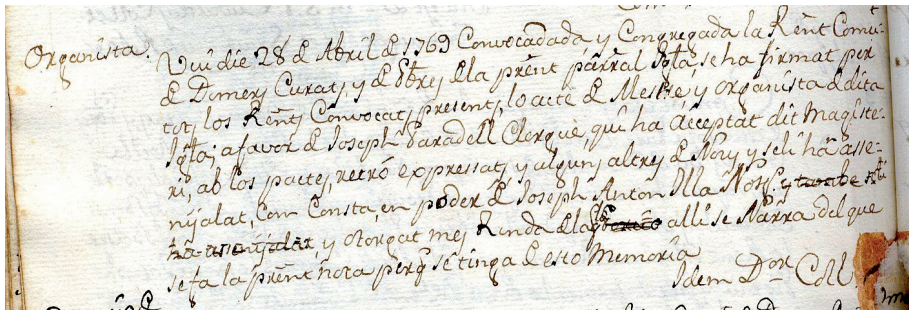

FIGURA 4. Acta del nomenament de Josep Pradell com a organista i mestre de cant de Sant Pere, el 28 d'abril de 1769.

FONT: ACRI [753], *Llibre del secretariat de Sant Pere de Ripoll*, 1728-1784, f. 84v.

EUDALD DURAN (1786-1814)

Malgrat que durant els anys 1784 i 1785 ja exercí puntualment com a organista de Sant Pere, en substitució del seu antecessor Josep Pradell, el fet que consti documentat com a organista de Santa Maria de Camprodon entre 1760 i 1786, i que no fos fins aquesta darrera data que renuncià a l'organistia de la parroquial camprodonina, confirma que no va accedir a la titularitat del càrrec ripollès fins al 1786.³⁵ Durant el seu mestratge a Camprodon, apareix citat en diverses ocasions com a resident de Sant Pere de Ripoll, i en la presa de decisions importants referents a l'orgue.

Els testimonis documentals es refereixen a Duran sempre com a organista i mai com a mestre de capella. No obstant això, cal concloure que durant el període

33. Josep Maria GREGORI I CIFRÉ i Carme MONELLS I LAQUÉ, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*, vol. 6: *Fons de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot i Fons Teodoro Echegoyen de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa*, 2012, p. XXXVIII.

34. ACRI [752], antic HI, *Llibre del secretariat de Sant Pere*, 1629-1724, f. 73r.

35. Josep Maria MARQUÉS, «Organistes i mestres de capella de la diòcesi de Girona», *Anuario Musical*, vol. 54 (1999), p. 104.

del seu mestratge, va exercir igualment de mestre de cant, tal com preveien els pactes signats pel seu antecessor, Josep Pradell, amb la comunitat de preveres l'any 1768.

EUDALD DURAN I CREIXANS (1814-1817)

Nebot de l'anterior. Organista interí durant un període de tres anys, durant els quals diversos candidats es van postular com a obtentors de l'organistia de Sant Pere.

MIQUEL FOSALVA (1814-...)

Militar de professió, malgrat que consta documentalment com a organista nomenat, desconeixem durant quant temps va exercir el mestratge de l'orgue de la parroquial. És possible que finalment ni tan sols pogués presentar-se en persona per tal d'ocupar aquest càrrec.

Probablement es tracti del mateix «Miquel Fossalva» que el setembre de 1818 es presentà a les oposicions a dues places de tenor a la catedral de Girona, del tribunal de les quals formava part el llavors organista de la seu gironina, el santjoaní Antoni Guiu.³⁶

MARTÍ BONAFÓS (1817)

Nadiu de Sant Joan de les Abadesses. En el moment del seu nomenament exercia el mestratge de l'orgue del monestir de Ripoll. Nomenat organista de Sant Pere a perpetuïtat el 27 de gener de 1817. El 27 de febrer del mateix any renuncia al càrrec i el 1824 el trobem novament documentat com a obtentor de l'organistia del monestir.

PEDRO FERRÁNDEZ (1817-1824?)

Se'n desconeix la procedència. Probablement va romandre en el càrrec d'organista de Sant Pere fins al 1824.

36. Josep Maria GREGORI I CIFRÉ, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*, vol. 10: *Fons de la catedral de Girona*, 2019, p. XXXV.

PAU PARASSOLS I BONAFÓS (1824-1846?)

Últim obtentor del càrrec d'organista de Sant Pere conegut. Nebot de Martí Bonafós. Nomenat com a organista interí, s'ignora quant temps va romandre en el càrrec i si va rebre un nomenament oficial posteriorment. Com a molt tard el 1846 van cessar les seves obligacions amb la parroquial, atès que el 16 de novembre d'aquell any apareix documentat que la plaça d'organista de Sant Pere es trobava novament vacant.

ORGANISTES DEL MONESTIR DE SANTA MARIA DE RIPOLL

Pel que fa als organistes que exerciren el seu magisteri al cenobi benedictí ripollès, podem citar-ne els següents:

— Felip Cortès: esmentat per primer cop el 19 de juliol de 1708 en les funcions de «mestra de cant del monastir»,³⁷ les quals exercí, com a mínim, fins l'any 1720. Pel que es desprèn de les fonts, el càrrec de mestre de cant del monestir, durant el segle XVIII, portava també implícita la funció d'organista.

— Antoni Guiu: nascut a Sant Joan de les Abadesses i mencionat com a organista del cenobi ripollès el 1787, quan comptava tot just catorze anys. Posteriorment exercí l'organistia a Sanauja i, a partir de 1804, després d'obtenir el càrrec per oposició, fou nomenat organista titular de la seu de Girona,³⁸ càrrec que regí en dues etapes (1805-1822 i 1825-1827).³⁹

— Martí Bonafós: citat anteriorment en la nòmina d'organistes de Sant Pere. Documentat els anys 1817 i 1824 com a titular de l'orgue del monestir.

— Jaume Bofill: prevere, organista i compositor, molt vinculat al món cultural ripollès a cavall dels segles XIX i XX. Fou un dels fundadors i el primer director de la Lira Catòlica de Ripoll, posteriorment anomenada Acadèmia Catòlica.

— Manuel Caballeria: com l'anterior, compaginà les tasques sacerdotal, organística i compositiva durant els darrers anys del segle XIX i el primer terç del segle XX. Morí assassinat a l'esclat de la Guerra Civil.

37. ACRI [752], antic HI, *Llibre del secretariat de Sant Pere*, 1629-1724, f. 71.

38. Francesc CIVIL I CASTELLVÍ, *El fet musical a les comarques gironines en el lapse de temps 1800-1936*, 1994, p. 107.

39. Monti GALDÓN I ARRUE, *La música a la catedral de Girona durant la primera meitat del segle XIX*, vol. II, tesi doctoral, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2003, p. 354-360, citat a Josep Maria GREGORI I CIFRÉ, *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*, vol. 10: *Fons de la catedral de Girona*, 2019, p. XLVI.

CONCLUSIONS

En el present treball he descrit a grans trets els principals objectius de la recerca que estic efectuant, orientats a la redacció de la meua tesi doctoral: la catalogació del fons musical de l'antiga església parroquial de Sant Pere de Ripoll (ACRI), segons els criteris de descripció catalogràfica del projecte IFMuC de la Universitat Autònoma de Barcelona i l'estudi i descripció del seu context historicocultural, de les obres musicals que integren el fons (repartides entre manuscrits d'autor, manuscrits anònims i impresos) i dels autors que hi són representats.

A continuació he citat i descrit succintament les fonts directes més rellevants per a la investigació (llibres del secretariat de Sant Pere, del bosser, notarians, etc., d'una banda, i fons musical, de l'altra) i he comentat breument el context històric, cultural i musical de les comunitats religioses ripolleses a l'edat moderna i al segle XIX.

Seguidament, he resumit l'activitat musical a Sant Pere de Ripoll durant els segles XVII, XVIII i XIX, tot citant-ne els seus principals protagonistes i els càrrecs que van ocupar en el si de la capella de música; he esmentat els primers testimonis coneguts d'orgueners, d'organistes i de músics de procedència ripollesa, fora de la vila de Ripoll i, finalment, he proporcionat una llista dels obtentors del càrrec bicèfal de mestre de cant i organista de Sant Pere des de la segona meitat del segle XVII fins a mitjan segle XIX i dels organistes del monestir de Santa Maria de la mateixa vila, des de principis del segle XVIII fins a la Guerra Civil espanyola.

BIBLIOGRAFIA

- BONET, Ramon. «Mn. Jaume Bofill i Feliu, organista de Sant Pere i de Santa Maria de Ripoll i primer director de l'Acadèmia Catòlica». *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1985-1986* (1987), p. 9-14.
- BOSOM I ISERN, Sebastià; MONTELLÀ I LLAURADÓ, Salvador de. *Orgueners, orgues i organistes de Puigcerdà*. Puigcerdà: Impremta Cadí, 1996, p. 26.
- BUSQUETS I XAMBÓ, Joan. «La lluita pel poder religiós al Ripoll de la primera meitat del segle XVIII». *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1989-1990* (1991), p. 95-114.
- CIVIL I CASTELLVÍ, Francesc. *El fet musical a les comarques gironines en el lapse de temps 1800-1936*. Girona: Dalmau Carles, 1994, p. 106-107 i 134.
- FERRER I GODOY, Joan. *Actes i resolucions: Sant Joan de les Abadesses en època moderna (1630-1859)*. Vol. I. Barcelona: Fundació Noguera, 2013, p. 392 i 451.
- *Actes i resolucions: Sant Joan de les Abadesses en època moderna (1630-1859)*. Vol. II. Barcelona: Fundació Noguera, 2013, p. 520.
- GALDÓN I ARRUÉ, Montí. *La música a la catedral de Girona durant la primera meitat del segle XIX*. Vol. II. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2003, p. 354-360.

- GRAELLS I PUIG, Eudald. «La lluita secular dels homes de Ripoll per aconseguir Consulat o Municipi. Un aspecte de la jurisdicció civil de l'abat del Monestir». *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1987-1988* (1988), p. 53-67.
- GREGORI I CIFRÉ, Josep Maria. *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*. Vol. 10: *Fons de la catedral de Girona*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2019, p. XXIII-XXVII, XXXV i XLVI.
- GREGORI I CIFRÉ, Josep Maria; MONELLS I LAQUÉ, Carme. *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*. Vol. 6: *Fons de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot i Fons Teodoro Echegoyen de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2012, p. XXIII i XXXVIII.
- GREGORI I CIFRÉ, Josep Maria; ROMEU I SOLÀ, Anna. *Inventaris dels fons musicals de Catalunya*. Vol. 9: *Fons de la basílica de Santa Maria d'Igualada de l'Arxiu Comarcal de l'Anoia*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2016, p. xv i xvi.
- GUINART, Andreu. «El fons musical de Sant Pere de Ripoll de l'Arxiu Històric Comarcal del Ripollès». *Recerca Musicològica*, vol. XVI (2006), p. 253-258.
- JUNYENT, Eduard. *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992, p. 318-320.
- MARQUÈS, Josep Maria. «Organistes i mestres de capella de la diòcesi de Girona». *Anuario Musical*, vol. 54 (1999), p. 104, 108, 113 i 114.
- MASCARELLA, Jordi. «L'abaciologi glossat del monestir de Ripoll». *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès: 1989-1990* (1991), p. 32.
- «Monjos, capellans i regidors. Literatura i canvi polític a Ripoll a mitjan segle XVIII». *Estudi General: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, núm. XXII (2002), p. 467-485.
- ORDEIG I MATA, Ramon. «Del segle IX al XII». A: MASCARELLA I ROVIRA, Jordi; SITJAR I SERRA, Miquel. *El món al Ripollès: Visions i experiències de viatgers al llarg del temps*. Ripoll: Consell Comarcal del Ripollès, 1997, p. 16.
- PELLICER I PAGÈS, Josep Maria. *Santa María del Monasterio de Ripoll*. Mataró: Feliciano Horta, 1888.
- SUÑER, Assumpta. «El Senyoriu del Monestir de Santa Maria de Ripoll». *Scriptorium*, núm. 37-42 (gener-juny 1926), p. 1-4, 1-5, 1-4, 1-3, 2-3, 1-3.
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. «Aproximació a l'estudi del domini baronial del monestir de Ripoll (1266-1719)». A: *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Vol. I. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1984, p. 203-209.